

ინტერტექსტუალობა და პოსტმოდერნიზმი

Inter-textualism and Postmodernism

Ivane Amirkhanashvili

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Postmodernist Motifs in Vazha Gigashvili's Novel „One Person Kaplanishvili“

Vazha Gigashvili uses the paradigm of Mikheil Javakhishvili's *Jaqo's Dispossessed* (Jako's *Khisnebi*) and creates its modern variant. From the literary viewpoint, it is a rather difficult endeavor. At first glance, this is a postmodernist attempt, but if we look closely, we may arrive at completely different conclusion.

It is impossible to precisely determine, unambiguously admit, that this is precisely a postmodern work, in spite of some coincidences and stylistic signs, as the author has such internal impulses that are not directed to the postmodern unfolding of the theme.

The characters repeat literary prototypes; they have connections to genetic predecessors, but at the same time continue to act independently.

There are many postmodern details, but the main postmodern elements – irony and deconstruction are absent. Vazha Gigashvili does not set the goal of breaking ideological structure of Mikheil Javakhishvili's text.

Key words: postmodern, repetition, detail, device

ივანე ამირხანაშვილი

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

პოსტმოდერნისტული მოტივები ვაჟა გიგაშვილის რომანში „ერთი ვინმე ყაფლანიშვილი“

გასული საუკუნის ორმოცდაათიანი წლების ბოლოს ქართულ სააზროვნო სივრცეში ხდება ისეთი მოვლენები, რომლებიც მოსალოდნელი იყო, თუ გავითვალისწინებთ პოლიტიკური წნეხის დადმავალ დინამიკას, და მოულოდნელიც, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმას, რომ სხვაგვარად მოაზროვნეთა თავისუფლებამ მყისიერი და მკვეთრი ფორმები მიიღო. ეს პროცესი ყველაზე თვალსაჩინოდ მწერლობაში გამოვლინდა. პროცესს ჰქონდა ბინარული სახე, გამოიკვეთა ორი მთავარი კატეგორია – მწერლები, რომლებიც ზემოდან დაშვებული თავისუფლების ჩარჩოებში ქმნიან ადაპტაციის უნარის მქონე ობიექტივისტურ კონცეპტებს, და მწერლები, რომლებიც ამ ჩარჩოებს მიღმა გადიან და ქმნიან სუბიექტივისტურ, ადაპტაციის უნარის არმქონე ტექსტებს.

ლიტერატურულ ნონკონფორმიზმსაც ორი სახე ჰქონდა: ობიექტივისტური და სუბიექტივისტური.

ვაჟა გიგაშვილი სუბიექტივისტური ნონკონფორმიზმის წარმომადგენელია. ის არ არის დისიდენტი, მაგრამ განსხვავებულია მკვეთრი გადახრით საერთო ცენტრიდან... მის ხასიათში ჭარბად არის მოცემული რადიკალიზმი, რომელიც თაობის მთავარ ნიშნად გამოიკვეთა. იგრძნობა მასში იდეური სიახლოვე გურამ რჩეულიშვილთან. თუ შორს წავალთ, შეგვიძლია ტიპოლოგიურ პარალელად ლუი ფერდინანდ სელინის ხორკლიანი სტილი ან ჩარზ ბუკოვსკის თავისუფალი მორალი ავიღოთ, მაგრამ ეს მხოლოდ მსგავსების დადასტურება იქნებოდა და არა შინაგანი კავშირის გამომხატველი ფაქტი. სხვათა შორის, თუ შინაგან კავშირებზე მიდგა საქმე, მაშინ უფრო რეალური იქნება ვისაუბროთ იმ გავლენებზე, რაც ვაჟა გიგაშვილის შემოქმედებამ იქონია თანამედროვე ქართულ პროზაზე. 2000-იანი წლების დასაწყისიდან ახალგაზრდა ავტორები ვაჟა გიგაშვილის მიმართ ამჟღავნებენ ისეთ პიეტეტს, როგორიც, საერთოდ, საკულტო მწერლების მიმართ აქვთ ხოლ-

მე. მისი სტილი ერთგვარი სტიმული აღმოჩნდა პროზაიკოსთა სხვადასხვა თაობის წარმომადგენელთათვის. ვაჟა გიგაშვილის „სტანდარტი“, – მოტივების, ანტურაჟის, ტიპაჟის სახით, – შეიძლება შეგვხვდეს ზაალ სამადაშვილის, ბექა ქურხულის, ირაკლი ჯავახაძისა და სხვათა ტექსტებში, სადაც პირდაპირი გავლენა თუ არა, თანაგანცდის, სოლიდარობის, შინაგანი სტიმულირების სულისკვეთება მაინც იგრძნობა.

ვაჟა გიგაშვილის თხრობის სტილი გადამდებია, უპირველეს ყოვლისა, თავისუფლებისა და სტიქიურობამდე მისული უშუალობის გამო. ეს ის მწერალია, რომელსაც უნდა გაუგო და თუ ვერ გაუგებ, მაშინ უნდა აღიარო, რომ ვერც მიიღებ.

ვაჟა გიგაშვილი ხშირად იხსენებდა ერთ შემთხვევას თავისი შემოქმედებითი ცხოვრებიდან, როდესაც ბიძას, დემნა შენგელიას, მოთხრობა მიუტანა წასაკითხად. დემნამ თურმე პირველი ფრაზიდან უკანასკნელ ფრაზამდე გულდასმით ასწორა ტექსტი და ბოლოს უთხრა, აი, ასე უნდა წერო (მეტრეველი 2016:4).

ალბათ ბევრი მიზეზი არსებობდა იმისა, თუ რატომ არ უნდა მოსწონებოდა მცოვან მწერალს ახალგაზრდა დებიუტანტის ნაწერი, მაგრამ მთავარი აქ უთუოდ კონიუნქტურის ფაქტორი იყო. შენგელია აღიარებდა კონიუნქტურის ძალაუფლებას, გიგაშვილი კი არ ცნობდა კონიუნქტურას, რადგან ის ნონკონფორმისტი, სუბიექტივისტი, სხვაგვარად მოაზროვნე გახლდათ.

მწერალს ვერ უბრძანებ, ვერ აუკრძალავ, ვერ ასწავლი, ვერ გაწვრთნი. თუ ვინმე ემორჩილება ამ გარეგან იმპერატივებს, ის, რაღა თქმა უნდა, მწერალი არ არის.

ჩვენი ლიტერატურის ისტორიიდან ვიცით, რომ შეიძლებოდა მწერალი სხვაგვარად მოაზროვნე ყოფილიყო, მაგრამ თუ მისი სტილი გარკვეულწილად თანხვედბოდა ოფიციალურ სტანდარტებს, მაშინ ნაწარმოების გამოქვეყნებაზე პრობლემა არ ჰქონდა.

ვაჟა გიგაშვილს რედაქტორები თავიდან უარს იმიტომ ეუბნებოდნენ, რომ სტილი აშინებდათ – თავისუფალი, ლაღი, იმპულსური სტილი, რომელშიც არაფერი იყო მათთვის მდგრადი, უცვლელი, ბოლომდე სანდო. ავტორი არც ნორმებზე ფიქრობდა, არც აკრძალვებზე და, როგორც ჩანს, არც მკითხველზე. თავისთვის წერდა, თავისუფლად, შეუზღუდავად.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ამ თემაზე ვაჟა გიგაშვილი თვითონაც გულახდილად საუბრობდა, როდესაც იხსენებდა, თუ როგორ უთხრა თავაზიანი უარი გიორგი შატბერაშვილმა, როდესაც მას „ცისკარში“ მოთხრობა „დღე და ჟამი“ მიუტანა:

„იმ შორეულ წლებში, ახალგაზრდული მაქსიმალიზმით, ვერაფრით გამეგო და ვერაფრით ამეხსნა, როგორ ახერხებდა ბევრი უნიჭიერესი და უკეთილშობილესი პიროვნება ამ ორჭოფულ ცხოვრებას, რომ ერთის მხრივ ლაღი და ძლიერი შემოქმედი, მეორე მხრიდან დაშინებული, მორჩილი და აშკარა სიცრუეზე ხელის მომწერიც ყოფილიყო...“

ეს იწვევდა ქრონიკულ გულარძნილობას... ეს იწვევდა მუდმივ შინაგან ამრეზილობას...

ეს ამრეზილობა ფსიქიკის მუდმივ მდგომარეობად, ხასიათად ყალიბდებოდა...

ამ ამრეზილობის მატარებელი იყო იმ მოთხრობის („დღე და ჟამი“) გმირი, გიორგი შატბერაშვილს რომ მივუტანე 1957-ში...

ეს ამრეზილობა იყო ფრიად საშიში გადამდები ვირუსი, მავნე საბჭოური იდეოლოგიისათვის... მისი გავრცელების შანსის დაშვება კი – უდიდესი დანაშული და მავნებლობა „დიადი სამშობლოს“ მიმართ.

ეს ამიხსნა (არა ამ სიტყვებით, არამედ მოიარებით) გიორგი შატბერაშვილმა და მე ეს გავიგე.

აი, რატომ არ შეიძლებოდა ამ მოთხრობის დაბეჭდვა“ (გიგაშვილი 2016: 251-252).

იმ დროს მარტო იდეოლოგიური თვალსაზრისით არ იწუნებდნენ ნაწარმოებებს. მხატვრულ მხარესაც აქცევდნენ ყურადღებას და თუ ამ მხრივ ნაკლს შენიშნავდნენ, უარის თქმა აღარ უჭირდათ. იდეოლოგიამდე აღარ მიდიოდნენ, ლიტერატურულ ხარვეზებზე აპელირებდნენ, უსწორებდნენ, მიუთითებდნენ, ისე, როგორც ამას დემნა შენგელაია აკეთებდა ვაჟა გიგაშვილის სადებიუტო ოპუსის კითხვისას.

ერთი სიტყვით, სტილიც იდეოლოგიზებული იყო და თუ გინდოდა შენი ნაწერი გამოქვეყნებულიყო, რეალობისთვის ანგარიში უნდა გაეწია, იმაზეც უნდა გეფიქრა, როგორ წაგიკითხავდნენ, რა თვალთ შემოგხედავდნენ.

წერისას მკითხველი არასოდეს მაინტერესებდაო, იტყვის ვაჟა გიგაშვილი იმ ამბიდან ძალიან დიდი ხნის შემდეგ, სიბერისას: „როცა ვწერდი და რასაც ვწერდი, არასდროს მკითხველზე არ მიფიქრია... არასოდეს ერთ სიტყვასაც კი არ გადავაბრუნებ ვინმეს მოსაწონად, – წერდა ის, მაგრამ იქვე დასძენდა, – შემდგომში კი, როცა აღმოჩნდება, რომ შენს ამ ოპუსს, ნამოქმედარს სხვები კითხულობენ, ეს, რა თქმა უნდა, სასიამოვნოა“-ო (გიგაშვილი 2001:6).

ბუნებრივია, ეს ფიგურული აზრია, პირდაპირი მნიშვნელობით არ უნდა გავიგოთ. თვითონ წერა, როგორც პროცესი, თავისთავად გულისხმობს მკითხველს, როგორც ოპოზიციას. აქ უფრო კონიუნქტურული მკითხველი, ოფიციალური თვალი, თავისუფლების შემზღვეველი არბიტრი იგულისხმება. საერთოდ მკითხველს რომ არ უგულვებელყოფს, ეს ბოლო ფრაზაშიც კარგად ჩანს. ასე რომ, პოზიტივიზაცია უნდა გამოვრიცხოთ. თუ რაიმე არ ჩანს ვაჟა გიგაშვილის შემოქმედებაში, ეს პოზიტივიზაციაა.

სამაგიეროდ, ჩანს იმპულსურობა. ზემოთ მოყვანილი თვალსაზრისიც იმპულსურობის გამოხატულებაა. იმპულსურობა მისი მწერლური ხასიათის ნიშანია.

ამ ნიშანზე როსტომ ჩხეიძეც ამახვილებს ყურადღებას. მისი აზრით, ვაჟა გიგაშვილის ნაწარმოებებში ბევრი რამ იმპულსურია, ქვეცნობიერი და გაუცნობიერებელი მოტივების ტალღები მოდის თითოეული მოთხრობიდან (ჩხეიძე 2011:137).

რატომღაც მგონია, რომ ასევე იმპულსურად არის შემოსული მის წარმოსახვაში ჯაყო ჯივავილის ლიტერატურული რეინკარნაცია – ნოდარ ყაფლანიშვილი, მთავარი პერსონაჟი რომანისა „ერთი ვინმე ყაფლანიშვილი“.

პირველი პუბლიკაციის შესავალში ვაჟა გიგაშვილი წერს, რომ მოთხრობილი ამბავი მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოების გამოძახილი და ერთგვარი გაგრძელებაა (გიგაშვილი 2007:12).

რომანის დრო და სივრცე 1990-იანი წლების საქართველოს სინამდვილეს მოიცავს. თუმცა დასაწყისიდანვე იკვეთება ინტერტექსტობრივი მინიშნებები: მოქმედება ლიახვის ხეობიდან იწყება. ნაშინდარიც გამოჩნდება. ორი მთავარი პერსონაჟიდან ერთი აგრესიული, დაუნდობელი, ბულასავით ჯანიანია; მეორე სუსტი,

გამხდარი, გაძვლებული, ავადმყოფური შესახედაობისაა; მესამე, რა თქმა უნდა, ქალია, ბედისწერის ნიშნით აღბეჭდილი.

პირველი არის ნოდარ ყაფლანიშვილი, ახალი ქართველების ტიპური წარმომადგენელი, გავლენიანი ნუვორიში, აგრესიული, დაუნდობელი, მაგრამ შინაგანად მშობარა, რომელიც იწყებს ლი-ახვის ხეობაში არსებული წინაპართა საკუთრების დაბრუნებას; მეორე – იორამ შათირიშვილია, ნიჰილიზმით შეპყრობილი, გადატაკებული ინტელიგენტი, რომელიც საბუთების მოწესრიგებაში ეხმარება ნოდარ ყაფლანიშვილს. სავსებით ნიშანდობლივია ერთი დეტალიც, იორამს ლაპარაკისას ენა ებმის; მესამეა – ზეინაზი, იორამის მეუღლე.

ძველ საბუთებზე სამუშაოდ იორამი ნაშინდარში მიდის. ზეინაზს არ სურს ნაშინდარში წასვლა, ცუდი წინათგომობა აქვს, მაგრამ ქმარს მაინც გაჰყვება.

ნოდარ ყაფლანიშვილი ზეინაზზე ძალადობს. იორამი ამას ძალიან გვიან გაიგებს. კონფლიქტის დროს ზეინაზი პისტოლეტით კლავს ნოდარს. მკვლელობას იორამი დაიბრალებს. „–მე მოვკალი!“ იორამის ამ ფრაზას ასოციაციურად ეგნატე ნინოშვილის პერსონაჟთან, სპირიდონ მცირიშვილთან, მივყავართ. ეს ფრაზა, რომელმაც მე-19 საუკუნის ქართული ინტელიგენციის ისტორიაში სიმბოლური კოდის როლი შეასრულა, ვაჟა გიგაშვილმა გაააქტიურა როგორც ეთიკური იმპერატივი.

მკვლელობამდე ცოტა ხნით ადრე იორამმა გაარკვია, რომ ნაშინდარის სასახლე და მამულები ხევისთავების საგვარეულოს ეკუთვნის. მას ძალით დაპატრონებია ვინმე ნამოჯამაგირალი ჯაყო ჯივაშვილი, ნოდარის პაპის მამა. ნოდარი, ყაფლანიშვილობით რომ იწონებდა თავს, სინამდვილეში ჯივაშვილი ყოფილა.

დაბოლოს, მთავარი დეტალი. ზეინაზს ნოდარ ყაფლანიშვილისგან რჩება სამი თვის ჩანასახი. ჯაყოს შთამომავლობა გრძელდება.

მეთოდური თვალსაზრისით, ყველაფერი ნათელია. ვაჟა გიგაშვილი იღებს მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნების“ პარადიგმას და ქმნის მის თანამედროვე ვარიანტს. ლიტერატურული თვალსაზრისით, ცოტა არ იყოს, რთულად არის საქმე. ერთი შეხედვით, ეს პოსტმოდერნისტული ცდა არის, მაგრამ თუ კარგად დავაკვირდებით, შესაძლოა სულ სხვა დასკვნა მივიღოთ.

ზუსტად განსაზღვრა, ნიშანდება, ერთმნიშვნელოვნად აღიარება იმისა, რომ ეს არის სწორედ პოსტმოდერნისტული ნაწარმოები, მიუხედავად არაერთი დამთხვევისა და სტილისტური ნიშნებისა, მაინც არ შეიძლება, რადგან ავტორს აქვს ისეთი შინაგანი იმპულსები, რომლებიც არ არის მიმართული თემის პოსტმოდერნისტული გახსნისკენ.

მაგრამ რა ვუყოთ ინტერტექსტუალურობას, რომელიც არის ყველაზე მეტად შესამჩნევი ტენდენცია. მეტიც, ეს არის მიზანი, მთავარი მიმართულება და საშუალება ჩანაფიქრის გადმოსაცემად. ინტერტექსტუალურობა უფრო ღრმად მიდის, ვიდრე ჩვეულებრივ უნდა მიდიოდეს. აქ ვხედავთ არა მარტო მითითებას, მინიშნებას ან „გადაწერას“, არამედ გაგრძელებას, თემის განახლებას დროსა და სივრცეში, ანუ ყველაფერ იმას, რაც პოსტმოდერნიზმის საერთო საოპერაციო საშუალებებში შედის.

პერსონაჟები იმეორებენ ლიტერატურულ პროტოტიპებს, მათ აქვთ კავშირი გენეტიკურ წინამორბედებთან, მაგრამ, ამავე დროს, დამოუკიდებლად განაგრძობენ მოქმედებას.

არის ბევრი პოსტმოდერნისტული დეტალი, მაგრამ არ არის მთავარი პოსტმოდერნისტული ხერხები – ირონია და დეკონსტრუქცია. ვაჟა გიგაშვილი მიზნად არ ისახავს მიხეილ ჯავახიშვილის ტექსტის იდეური ან იდეოლოგიური სტრუქტურის დაშლას.

ის არც სტილს სესხულობს. ვაჟა გიგაშვილის სტილი ეკონომიური, ლაკონიური და პრაქტიკულია, არ ახასიათებს მეტაფორიზმი, ჰიპერბოლიზმი, გროტესკულობა, რომლებიც მიხეილ ჯავახიშვილის სტილის სპეციფიკური ნიშნებია. თუმცა ვაჟა გიგაშვილთან გამოკვეთილია დიალოგის პრინციპი, რაც ბუნებრივია, რადგან ტექსტი კინოსცენარის პრინციპით არის დაწერილი. ირონიისა და დეკონსტრუქციის ნაცვლად ვხედავთ მკაცრ რეალიზმს: 90-იანი წლები, ველური კაპიტალიზმი, პოლიტიკური ანარქია, რაც ერთობლიობაში ქმნის ნიადაგს ჯაყოიზმის აღმოცენებისთვის. რომანის კონცეფციაც იოლი ამოსაცნობია, ჯაყოიზმი, ისევე, როგორც ყვარყვარიზმი, ქართული ავთენტური პრობლემაა.

პოლონელ პარადოქსალისტს სტანისლავ ეჟი ლეცს აქვს ერთი ასეთი ფრაზა: „ლიტერატურაში ყველაფერი არის ნათქვამი, ყველაფერი არ არის ნაფიქრი“ (ლეცი Lib.Ru).

პირველად იყო თქმა, შემდეგ – ფიქრი, რომელიც ხანდახან შეიძლება არც იყოს, ან იყოს, მაგრამ დაგვიანებით. ვაჟა გიგაშვილის რომანი არის „ნაფიქრი“ წინამორბედის „ნათქვამზე“. მწერალმა შექმნა თავისი ვერსია და ეს ვერსია თავისუფალი არჩევანია. ამიტომ მას ვერ მიუსადაგებ მოდური მიმდინარეობის კანონებს. ცალკეული დამთხვევები არ ნიშნავს თანხვედრას მთლიანობაში. მწერალი თუ თვითონ არ მიაკუთვნებს თავს რომელიმე მიმდინარეობას, ჩვენ ვერ ვიტყვით, რომ ის ნამდვილად ეკუთვნის ამ მიმდინარეობას. ვაჟა გიგაშვილი იყენებს პოსტმოდერნისტულ ელემენტებს, მაგრამ ის პოსტმოდერნისტი არ არის.

დამოწმებანი:

გიგაშვილი 2001: გიგაშვილი ვ. *მკითხველი იდუმალი ადამიანია*. ჟურნ. ქომაგი, №4, 2001.

გიგაშვილი 2007: გიგაშვილი ვ. *ერთი ვინმე ყაფლანიშვილი*. ჟურნ. ლიტერატურული პალიტრა, №9, 2007.

გიგაშვილი 2016: გიგაშვილი ვ. *დღე და ჟამი*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2016.

ლეგი: Лец Ст. Е. Непричесанные мысли. Сборник подготовил Натан Фирун. Lib.ru

მეტრეველი 2016: მეტრეველი ე. *სხვა სიუჟეტების მხედველი*. ჟურნ. ახალი საუნჯე, №10, 2016.

ჩხეიძე 2011: ჩხეიძე რ. *გამოსვლები უეკრანოდ*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2011.

Levan Bregadze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

“Author’s Mask” and Georgian Postmodernism

One of the most important notions of the postmodern literature is “author’s mask”.

This literary method that since the 80s of the 20th century has often been used in those writings of Georgian writers that apparently represent